

УДК 364.32:346.6
JEL G 20, 22, 29

О. Гаманкова, д-р екон. наук, проф.
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, Київ,
С. Шимків, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ В УКРАЇНІ

У статті визначено основні тенденції розвитку соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні. Виявлено проблеми фінансового забезпечення даного виду страхування.

Ключові слова: соціальне страхування; соціальний захист; обов'язкове страхування від нещасних випадків; добровільне страхування від нещасних випадків; загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Постановка проблеми. Соціальний захист громадян України є одним з важливих напрямків соціальної політики держави, спрямованої на послаблення нерівності у розподілі доходів та майна і спрямована на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень, нещасних випадків та ін.

Громадяни України мають право на соціальний захист, що включає право на їх забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством. Це право гарантується системою загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також бюджетними та іншими джерелами соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для соціальних виплат [1].

Соціальне страхування – важлива складова соціального захисту населення, центром якого є людина та її потреби. Якість задоволення цих потреб чинить суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток держави. Необхідним елементом державної системи соціального захисту населення виступає соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. В умовах зниження реальних доходів громадян України, яким характеризується посткризовий період, аналіз сучасного стану та організації даного виду соціального страхування в Україні набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значимий внесок у формування національної концепції соціального страхування зробили, зокрема, В.Д.Базилевич, К.С.Базилевич, Н.М.Внукова, Ю.П.Гришан, О.М. Залетов, С.С.Осадець, Р.В.Пікус, Я.М.Шумелда, С.І.Юрій та інші вітчизняні учені. Проблематику соціального страхування досліджували також іноземні автори: А.Н.Аверін, В.С.Балабанов, Н.А.Волгін, М.Л.Захаров, Л.М.Рейтман, Р.Т.Юлдашев та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Разом з тим, при дослідженні системи соціального страхування необґрунтовано залишаються поза увагою науковців питання страхування від нещасних випадків на виробництві. Були проведені тільки окремі дослідження проблем, що стосуються даного виду страхування. Однак в цій сфері останніми роками накопичилася низка проблем, які потребують подальшого дослідження.

Мета даної статті полягає у розкритті сучасного стану соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань в Україні та виявленні проблем, пов'язаних з організацією та здійсненням даного виду страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система соціального захисту являє собою сукупність правових, економічних та організаційних заходів з компенсації та мінімізації окремих видів соціальних ризиків. Необхід-

ним елементом державної системи соціального захисту населення є обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Стабільне та ефективне його функціонування – необхідна умова для забезпечення конституційних гарантій щодо соціального захисту, охорони життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Загострення уваги до економічних аспектів страхування від нещасних випадків і професійних захворювань пов'язане зі зростаючою актуальністю питання збереження трудових ресурсів [2].

Поява страхування від нещасних випадків зумовлена низкою об'єктивних причин та сягає далекого минулого. Так, наприклад, у зв'язку з розвитком залізничного транспорту в Англії в 1849 р. була заснована перша страхова компанія страхування від нещасних випадків на залізницях – Railway Death Passengers Company. У 1850 р. виникло нове страхове товариство – Accidental Death Insurance Company, яке страхувало від будь-яких тілесних пошкоджень у разі нещасного випадку.

Обов'язкове страхування робітників було започатковано в розвинених країнах Заходу наприкінці XIX століття. Зокрема, в Німеччині – від хвороби, нещасного випадку та інвалідності; в Австрії – від хвороби і нещасного випадку; в Італії, Угорщині, Норвегії і Швеції, Франції – від нещасних випадків на виробництві [3, с.15].

Щодо України, то зародження страхування від нещасних випадків припадає на 90-ті роки XIX століття. Першим законодавчим актом, що сформував основи для формування елементів соціального страхування на території України, був Закон Російської Думи від 2 червня 1903 р. "Про винагороду потерпілих внаслідок нещасних випадків робітників та службовців, а рівно членів їх сімей на підприємствах фабрично-заводської, гірничої і гірничозаводської промисловості". Сфера його застосування поширювалася на робітників та службовців приватних підприємств.

Пізніше Російською Думою було прийнято низку законів від 23 червня 1912 р. про державне обов'язкове страхування, на зразок відповідних законів, які набули чинності у Німеччині у 80-х роках XIX століття. Вони передбачали страхові принципи забезпечення на випадок захворювання, трудового каліцтва, допомогу на випадок вагітності, пологів і на поховання [4].

Страхування в радянський період, за своєю суттю різнилося від страхування в країнах ринкової економіки. Різниця полягала в тому, що страхові внески застрахованих у вільноринковій системі становлять страховий капітал (фонд) страхових організацій і не можуть видаватися на інші цілі, натомість в Радянському союзі йшли на збільшення страхового фонду й ними держава користувалася відповідно до своїх потреб. Ця система була побудована за принципом "страхування без внесків". Фінансові ресурси формувались за рахунок платежів

підприємств і коштів державного бюджету. З часом такий механізм організації страхування від нещасних випадків ставав все менш ефективним і потребував подальшого реформування.

У період ринкових реформ 1990-х років сфера застосування страхування від нещасних випадків набагато розширилася. Воно починає забезпечувати застрахованим і членам їх родин комплексний захист від економічних наслідків наступу непрацездатності або смерті, що сталися внаслідок непередбачених і випадкових подій.

З отриманням Україною незалежності виникла об'єктивна необхідність у створенні власної системи соціального забезпечення. В рамках цього процесу Державним комітетом з нагляду за охороною праці України було опрацьовано проект Закону "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності", який був прийнятий Верховною Радою України у 1999 р. і набув чинності з 01.04.2001 р.

Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності. При організації даного виду страхування об'єктом страхування від нещасного випадку виступає життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Таке страхування може проводитися в двох формах: обов'язковій та добровільній. Обов'язковому страхуванню від нещасних випадків підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), до таких категорій осіб відносяться: учні, студенти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять, професійного навчання, виробничої практики(стажування), виконання робіт на підприємстві та особи, які утримуються у в'язницях, лікувальних, виховних, трудових закладах та залучаються до трудової діяльності. За письмовою заявою, добровільно можуть страхуватися священнослужителі, церковнослужителі та особи, які працюють у релігійних організаціях на виборних посадах; особи, що забезпечують себе роботою самостійно, суб'єкти підприємницької діяльності.

Страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні здійснює некомерційна самоврядна організація – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (далі – Фонд). Для забезпечення балансу інтересів кожної із сторін соціального партнерства, управління Фонду було запроваджено на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців (принцип трипартизму) – по 15 членів правління від кожної сторони.

Фонд здійснює заходи, спрямовані на запобігання нещасним випадкам, усунення загрози здоров'ю працівників, викликаній умовами праці. Забезпечує фінансування заходів, передбачених національною, галузевими, регіональними програмами поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, планами наукових досліджень з охорони та медицини праці, навчання і підвищення кваліфікації відповідних спеціалістів з питань охорони праці, організації розроблення і виробництва засобів індивідуального та колективного захисту працівників, розроблення, видання, розповсюдження нормативних актів, журналів, спеціальної літератури, а також інших профілактичних заходів відповідно до завдань страхування від нещасних випадків [5].

Діяльність Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань спрямована на:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам, що становлять загрозу здоров'ю застрахованих, викликаних умовами праці;
- створення умов для відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві;
- відшкодування матеріальної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Механізм організації процедури загальнообов'язкового соціального страхування досить простий. Для страхування від нещасного випадку на виробництві не потрібно згоди або заяви працівника. Страхування здійснюється в безособовій формі. Це означає, що всі особи, які підпадають під обов'язкове страхування, вважаються застрахованими. Певні категорії громадян, у тому числі суб'єкти підприємницької діяльності, можуть застрахуватися добровільно за письмовою заявою. Відповідно до законодавства України, застрахованим особам в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування видається єдине для всіх видів страхування свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що є документом суворої звітності.

Основним джерелом, що забезпечує діяльність роботи Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань та виконання покладених на нього функцій є внески роботодавців, які сплачуються у відсотках до бази нарахування єдиного соціального внеску відповідно до класу професійного ризику (табл.1).

Як видно з табл.1, протягом досліджуваного періоду простежується постійна тенденція до зростання надходжень до Фонду за рахунок страхових внесків від роботодавців: з 3 137,1 млн грн у 2009 р. до 6 172,8 млн грн у 2012 р. За чотири роки сума надходжень зросла на 96,8 %, тобто майже подвоїлася. Це – позитивний факт. Проте темпи надходжень відносно попередніх років з кожним роком уповільнюються. Так, наприклад, темп приросту надходжень у 2011 р. в порівнянні з 2010 р. становив 31,5 % (1 301,2 млн грн), тоді як у 2012 р. в порівнянні з 2011 р. він дорівнював лише 13,6% (742,1 млн грн). Збереження загальної тенденції до зростання надходжень, що в свою чергу виступає показником можливостей Фонду виконувати одну із своїх головних функцій – відшкодувати матеріальну шкоду застрахованим і членам їх сімей, є, безумовно, позитивним явищем. Але при цьому варто зважати на загрозливу тенденцію щодо відчутного уповільнення даного показника відносно попереднього року: більш ніж в 2 рази. Якщо ж звернутися до порівняння 9-місячних періодів 2012 та 2013 рр., то тут темп приросту є ще меншим: він становить лише 4,9% або 217,9 млн. грн. Основними факторами, що обумовлюють зазначену тенденцію, є зменшення в Україні чисельності працюючого населення, а також високий рівень тінізації економіки (заробітна плата "в конвертах").

Аналіз структури виплат з Фонду показав, що в ній переважають щомісячні страхові виплати потерпілим (78,5%). Даний показник з кожним роком збільшується. Натомість частка одноразових виплат з року в рік зменшується (наприклад, у 2011 р. вони становили 21,3%, а у 2012 році – 18,6%). Дану тенденцію можна розглядати як позитивну, адже зменшення одноразових виплат пов'язане, перш за все, зі зменшенням кількості нещасних випадків із смертельними наслідками: за

офіційними даними Фонду у 2012 р, їх було 648 проти 651 у 2011 р.

Загалом же обсяги виплат з Фонду постраждалим від нещасних випадків на виробництві протягом останніх років зростають. Так, вони збільшилися з 3 700 млн грн у 2011 р. до 4748,7 млн грн у 2012 р., темп приросту – 28,2%. Таке зростання свідчить, передусім, про збільшення кількості постраждалих, яким необхідно здійснювати довгострокові виплати: страхові виплати пенсії по інвалідності потерпілому, страхові виплати пенсії у

зв'язку з втратою годувальника, страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності.

Підвищення ефективності системи страхування від нещасних випадків потребує збільшення витрат на проведення конструктивних заходів щодо зменшення ризику нещасного випадку та захворюваності на виробництві [6, с.247].

Таблиця 1. Показники надходжень страхових внесків роботодавців, виплат потерпілим та кількості осіб, що отримали відшкодування у 2009 – 2013 рр.

Роки	2009	2010	2011	2012	2012 (9 міс)	2013 (9 міс)	Темп приросту, %			
							2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012 (9 міс)
Кількість осіб, що отримують виплати, чол	317 600	313 600	310 401	307 900	307 100	305 000	-1,3	-1,0	-0,8	-0,3
Страхові внески роботодавців, млн грн	3 137,1	4 129,5	5 430,7	6 172,8	4 519,8	4 737,7	31,6	31,5	13,7	-26,8
Кошти, виплачені потерпілим, млн	2 931,4	3 360,0	3 700,0	4 748,7	3 411,6	4 555,7	14,6	10,1	28,3	-28,2
<i>з них:</i>										
одноразову допомогу потерпілим (членам їх сімей)	570,2	690,6	785,7	885,4	666,3	742,3	21,1	13,8	12,7	-24,7
на щомісячні страхові виплати потерпілим (членам їх сімей)	2 246,7	2 551,0	2 786,6	3 730,7	2644,6	3 720,0	13,5	9,2	33,9	-29,1

*Джерело: Складено авторами за даними [7].

При цьому, відповідно до Закону України "Про індексацію грошових доходів населення" та Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. №1078, здійснюється індексація щомісячних страхових виплат потерпілим (членам їх сімей), а це означає, що суми виплат й надалі будуть збільшуватись, отже, буде зростати навантаження на Фонд.

Слід зазначити, що, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку призначення, перерахування та проведення страхових ви-

плат" з Фонду, страхова виплата у разі настання страхового випадку, а саме – допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, пов'язаною з нещасним випадком або професійним захворюванням на виробництві, призначається та виплачується страхувальником за місцем роботи потерпілого, де стався страховий випадок, у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати [8]. Проте цього рівня поки що не досягнуто.

В табл.2 наведені дані щодо розмірів середньомісячних страхових виплат у розрахунку на одного потерпілого у зв'язку з нещасним випадком на виробництві.

Таблиця 2. Показники середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника по економіці України та середньомісячного розміру страхової виплати на одного потерпілого від нещасного випадку на виробництві у 2009-2013 рр., грн

Роки	2009	2010	2011	2012	9 міс 2013	Темп приросту, %		
						2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011
Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника по економіці України, грн	1 806,3	1 905,9	2 239,2	2 633,1	3 025,6	5,5	17,5	17,6
Середньомісячний розмір страхової виплати на одного потерпілого, грн	812,8	864,6	989,2	1 338,1	1 677,7	6,4	14,4	35,3
Співвідношення розміру страхової виплати до середньомісячної заробітної плати, %	45,0	45,4	44,2	50,8	55,4	0,4	-1,2	6,6

*Джерело: Складено авторами за даними [9].

Як видно з табл.2, страхові виплати характеризуються постійним зростанням, і темпи приросту збільшуються з року в рік. Разом з тим середньомісячна виплата на одного потерпілого становила в досліджуваному періоді приблизно лише половину середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника по економіці України: в 2009 р. – 45,0%; в 2010 р. – 45,4%; в 2011 р. – 4,2%; в 2012 р. – 50,8%. За 9 місяців 2013 р. цей показник є найбільшим, він склав 55,4%.

Незважаючи на позитивні тенденції щодо зростання виплат, розмір середньої страхової виплати, який становить за останніми офіційними даними лише 1677,7 грн, на нашу думку, є явно недостатнім. Отже, необхідні пошуки додаткових джерел фінансування, які б дозволили забезпечити розміри страхових виплат, співставні з розміром середньомісячної заробітної плати.

Висновки. Аналіз стану та проблем розвитку соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві в Україні показав, що необхідні пошуки механізмів підвищення ефективності даного виду страхування. Необхідними є пошук альтернативних шляхів для сприяння підвищення впевненості в своїй захищеності працюючих громадян та підвищення рівня забезпеченості потерпілих від нещасних випадків (членів їх сімей), наприклад, мотивування працівників до укладення договорів добровільного страхування від нещасних випадків. Це є необхідним, виходячи з тенденції зростання навантаження по виплатах із соціального страхування, що ставить під загрозу можливість Фонду виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками.

На нашу думку, наріла потреба в переході до диференційованих страхових тарифів та посилення еко-

номічних важелів при їх встановленні. Розміри таких тарифів мають залежати від рівня виробничого травматизму на конкретному підприємстві. Мотивувати роботодавців до поліпшення умов праці можна було б, на нашу думку, шляхом звільнення від сплати страхових внесків підприємств, які повністю дотримуються всіх вимог з охорони праці та на яких відсутні випадки виробничого травматизму протягом певного періоду, наприклад протягом останніх п'яти років.

Найважливішим чинником підвищення обсягів надходжень страхових внесків до Фонду і зміцнення фінансового забезпечення страхування від нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві має стати скорочення тіньового сектору економіки України.

Список використаної літератури

1. Закон України "Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 14.01.1998 № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – №23. – ст. 121 [із змінами та доповненнями]. – [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>.

2. Нікіфоров П. Фінансові аспекти удосконалення соціального страхування від нещасних випадків на виробництві / П. Нікіфоров, А. Вольська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2008. – №106. – С. 9-11.

3. Залетов О.М. Страхування від нещасних випадків: Навчальний посібник. / О.М. Залетов, А.М. Соболев, О.В. Бондар – К.: Міжнародна агенція "BeeZoone", 2003 – 352 с.

4. Музикант С.П. Страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань / С.П. Музикант // Інформаційний вісник Одещини з охорони праці. – 2006. – № 1. – С. 2 – 9.

5. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" від 21 грудня 2000 року N 2272-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – №46-47. – ст. 403 [із змінами та доповненнями]. – [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

6. Слюсаренко К.В. Напрямки удосконалення організації та фінансування страхування від нещасних випадків на виробництві / К.В. Слюсаренко // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка-2011. – Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 246-253.

7. Статистичні дані: аналіз страхових нещасних випадків та профзахворювань. – [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity/stat>

8. Постанова Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України "Про затвердження порядку призначення, перерахування та проведення страхових виплат" від 27.04.2007 року №24 // Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 червня 2007 р. за N 715/13982 [із змінами та доповненнями]. – [Електронний ресурс] // Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0715-07>.

9. Відшкодування матеріальної шкоди: середньомісячна заробітна плата найманих працівників, зайнятих в економіці України. – [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: http://www.social.org.ua/activity/kompensac_activity

Надійшла до редколегії 15.12.13

О. Гаманкова, д-р екон. наук, проф.,
КНЭУ имени Валима Гетьмана, Киев,
С. Шимкив, асп.
КНУ имени Тараса Шевченка, Киев

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ ОТ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ НА ПРОИЗВОДСТВЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ В УКРАИНЕ

В статье определены основные тенденции развития социального страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний в Украине. Выявлены проблемы финансового обеспечения данного вида страхования.

Ключевые слова: социальное страхование; социальная защита; обязательное страхование от несчастных случаев; добровольное страхование от несчастных случаев; общеобязательное социальное страхование от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний.

O. Hamankova, Doctor of Science (Econ), Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv,
S. Shimkiv, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TRENDS IN SOCIAL SECURITY AGAINST ACCIDENTS AT WORK AND PROFESSIONAL DISEASES IN UKRAINE

The article describes the main trends of formation and development of insurance against accidents. Defined position of the social insurance against accidents and professional diseases in the social protection system in Ukraine. Investigated the essence and content of social insurance against accidents.

Keywords: social insurance; social security; compulsory accident insurance; voluntary accident insurance; social insurance against industrial accidents and professional diseases.

УДК 347.764:368:347.77
JEL O31, G22

О. Жилінська, канд. екон. наук, доц.,
А. Вікулова, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СТРАХУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасну практику страхування інтелектуальної власності у розвинених країнах світу, визначено особливості розкриття терміну "страхування" нормативно-правовими актами України, показано взаємозв'язок майнового інтересу, ризик-менеджменту та страхування. Розкрито систему економічних взаємовідносин, пов'язаних зі створенням, використанням та охороною об'єктів права інтелектуальної власності та ризиками унаслідок їх використання. З'ясовано основні проблеми запровадження механізму страхування інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: страхування; об'єкти права інтелектуальної власності; майновий інтерес; страхування інтелектуальної власності, ризик-менеджмент.

Постановка проблеми. Проблема активізації інноваційної діяльності та посилення інноваційної спрямованості української економіки актуалізує нові завдання та висуває нові вимоги до управління результатами інтелектуальної діяльності. Все більшого значення у

розвиненій ринковій економіці набувають нематеріальні активи. Сучасні тенденції свідчать, що вже до 50-х рр. XXI ст. світовими лідерами стануть держави, які мають у своєму розпорядженні наукоємні технології. Лідерські позиції у конкурентній боротьбі отримують ті